

Reto grožio grynulis
The Sunday Times

Gerieji žmonės

Hannah Kent

Naujas bestselerio *Paskutinės apeigos*
autores romanas

baltos lankos

Hannah Kent

Gerieji žmonės

romanas

Iš anglų kalbos vertė Gabrielė Gailiūtė-Bernotienė

baltos lankos

Trečias skyrius

Žilė

Į slėnį atėjo Sovanio* išvakarės, skelbiamos vėjo, nešančio pūvančių lapų kvapą ir rūgštų krituolių obuolių aromatą. Nora girdėjo krykštaujant vaikus, laigančius palei laukų tvoras, apžėlusias gervuogėmis, ir renkančius paskutines kruvinas uogas, iki kol naktį atslinks *púca*** ir jas apnuodys. Išsiterlioję violetinėmis sultimis rankas ir burnas, jie lyg žudikų gauja išnirdavo iš griovių į padūmavusią prieblandos tylą. Nora žiūrėjo, kaip jie ropštėsi kalvomis namo, – kai kurie berniukai aprenkti suknelėmis fėjoms apgauti. Pavojinga tokią naktį likti lauke. Šiąnakt vaiduoklių naktis. Mirusieji arti, o visos būtybės, įstrigusios tarp Rojaus ir Pragaro, netrukus ims vaikščioti šaltais dirvonais.

„Jie ateina, – pagalvojo Nora. – Iš kapų, tamsos ir drėgmės. Ateina prie mūsų ugniakurų šviesos.“

Dangus temo. Nora žiūrėjo, kaip nerimaujanti motina gena vidun du mažus berniukus. Dabar netinkamas metas gundyti velnią ar fėjas. Sovanio išvakarėse dingsta žmonės. Dingsta maži vaikai. Muzika ir šviesos įvilioja juos į žiedinius

* Visų Šventųjų šventė, lapkričio 1 d.

** Fėjos. (Air.)

pylimus, pelkes ir kalnų šlaitus, ir tėvai jų daugiau niekada nebemato.

Nora prisiminė, kaip buvo visai maža mergytė ir per vienas Sovania išvakarės į savo šeimos ūkį negrižo žmogus iš slėnio, visi persigandę kuždėjosi. Kitą rytą jį rado nuogą ir kruviną, susirangiusį ant žemės ir rankomis gniaužiantį geltoną žilę. Motina paaiškino, kad jis buvo pagrobtas. *Sióga** su juo smaginosi iki blausios aušros šviesos, o tada jį numetė. Nora sėdėjo šešėlyje, klausėsi, kaip suaugusieji neramiai šnabždėjosi aplink tėvų ugniakurą. Koks vargšelis, kad jį šitaip rado. Jo motina mirs iš gėdos. Suaugęs vyras, o dreba ir kalba apie mišką lyg vargšas bedalis.

– Jie mane pagrobė, – murmėjo slėnio vyrams, kai šie vedė apdujėlį namo, pridengę paltu ir kantriai ramstydami pečiais. – Jie mane pagrobė.

Kitą vakarą vyrai ir moterys sudegino visas laukų žiles, kad Gerieji žmonės liktų be savo šventojo žolyno. Nora vis dar prisiminė, kaip tai atrodė: mažučiai lauželiai ant slėnio šlaito, mirksintys tamsoje.

Broliai priėjo savo trobelę, Nora matė, kaip motina juos įsileido ir uždarė duris. Paskutinįsyk ilgai pažvelgusi į mišką ir virš jo tekantį mėnulio pjautuvą, persižegnojo ir nuėjo vidun.

Pabuvus lauke, namas atrodė kažkoks sumažėjęs. Nora stovėjo tarpduryje ir žvelgė į viską, kas jai liko šiame pasaulyje. Kaip viskas pasikeitė per mėnesį nuo Martino mirties. Kaip tuščia čia atrodo. Nedailus ugniakuras, ugnies dūmų nujuodinta siena už jo, išplaukęs suodžių šešėlis. Ant grandinės kabo bulvių puodas, į sieną atremtas pintas padėklas bulvėms patiekti. Sviestmušė prie užkamšyto lango, staliukas po juo su dviem apgailėtinomis lėkštėmis ir pieno bei grietinėlės

* Fėjos. (Air.)

ąsotėliais. Net paskutinės jos kraičio gėrybės – druskinė ant sienos, sviesto žymeklis, sudedamoji lova, iki blizgesio nuzulinta jos sėdimoji dalis – atrodė nušiurusios. Štai našlės namas. Martino tabakas ir pypkė ugniakuro skylėje jau apsitraukė pelenų plėvele. Žemos kėdutės liko tuščios. Meldai ant grindų sudžiūvo ir sutrupėjo, nesant reikalo juos pakeisti, šviežumas seniai išsivadėjo. Beveik nematyti gyvybės ženklų, vien tingiai dega ugnelė, ant laktos kudakuoja vištos, papūtusios plunksnas, ir pirkios kampe ant viržių krūvos neramiai miega Mycholas.

„Jis visai kaip Džohana“, – pagalvojo Nora, žvelgdama į anūko veidą.

Miegantis berniukas atrodė nepakeliamai lygus, bekraujis, it vaškinis. Iš tėvo paveldėta raukšlėlė tarp smakro ir apatinės lūpos papūtė drėgną burnelę, lyg raukytūsi, bet plaukai – kaip Džohanos. Raudoni ir ploni. Martinui jie labai patiko. Porą sykių įėjusi Nora užtiko patį sėdintį su berniuku ir glostantį jam plaukus, kaip kadaise dukrai.

Nora nubraukė nuo Mycholo kaktos plonas sruogeles, vieną akimirką apsiašarojusi įsivaizdavo, kad jis – tai Džohana. Prisimerkusį vėl pasijusdavo jauna motina greta miegančios mažylės. Variniais plaukais, dūsauja per miegus. Jos vienintelis kūdikis, alsavęs šios žemės oru ir likęs gyvas. Kantrus vaikas pūkiniais plaukais.

Ji prisiminė, ką sakė Martinas tą naktį, kai Džohana gimė, svirduliuodamas po nakties be miego, bet su viskiu, džiugus, persigandęs, apdujęs. „Pienės pūkelis, – sakė, glostydamas plonyčius Džohanos plaukučius. – Atsargiai, dar vėjas nupūs ir išbarstys kalnuose.“

Mintyse iškilo patarlė: *Barstyti lengviau, negu rinkti.*

Norai krūtinę staiga prislėgė sunkus akmuo. Dukrytės ir paties nebėra. Išbarstyti ore ir nebepasiekiami. Iškeliaavo pas

Dievą, iškeliaavo ten, kur ji, senstanti ir jau pernelyg pastirusi, pernelyg prislėgta metų naštos, turėjo iškeliauti pirmiau. Išgirdo, kad alsavimas stringa gerklėje, ir skubiai atitraukė ranką nuo Mycholo.

Dukra turėtų būti gyva. Turėtų būti tokia, kokią Nora ją rado tada, kai jiedu su Martinu įveikė visos dienos kelią į Teigo ir Džohanos pirkią pelkėse, pirmą kartą, kai Nora regėjo dukrą po vestuvių. Džohana atrodė laiminga, laukė takelio gale prie žydinčių dygliakrūmių po plačiu, šviesiu dangumi, glėbyje laikė sūnelį. Kaip ji tada jiems šypsojosi. Didžiavosi būdama pati. Didžiavosi būdama motina.

– Tai mažylis Mycholas, – pasakė, o Nora paėmė berniuką į glėbį, markstydamasi, kad neapsiašarotų.

Kiek jam tada buvo metų? Ne daugiau nei dveji. Bet augo, buvo sveikas, netrukus nušleivojo paskui paršelį, kuris žviegdamas lakstė po drėgnas ankštos pirkelės grindis.

– Kaip Dievą myliu, jis – grynas tavo atvaizdas, – pasakė Martinas.

Mycholas timpltelėjo Džohanos sijoną.

– Mamyte?

Ir Nora pastebėjo, kaip dukra įgudusiu judesiu užsikėlė sūnelį ant klubo, kaip kuteno jam pasmakrę, kol jis ėmė krykšti iš juoko.

– Metai ne eina, o lekia, – sumurmėjo Nora, o Džohana nusišypsojo.

– Dar, – prašė Mycholas. – Dar.

Nora sunkiai prisėdo ant kėdutės ir pažvelgė į berniuką, kuris dabar beveik niekuo nebepriminė jos matyto anūkėlio. Žvelgė į jo lūpas, miegant pravertas, virš galvos užmestas rankas keistai persuktais riešais. Kojas, nenulaikančias jo svorio.

„Kas tau nutiko?“ – svarstė.

Namų tylą buvo siaubinga.

Nuo tada, kai mirė Martinas, Nora jautėsi, lyg tiesiog leistų laiką, kol jis grįš, ir kartu negalėjo pakelti suvokimo, kad negrįš. Vis dar pastebėdavo, kad nėra garsų. Martinas nešvilpaudavo audamasis batus, nesijuokė. Naktimis neliko miego. Ji ištverdavo bejausmes jų valandas, susirietusi į duobutę, jo kūno išgulėtą šiauduose, kai dar buvo gyvas, kol beveik pavykdavo įsivaizduoti, kad jis ją apkabina.

Taip neturėjo būti. Martinas atrodė visai sveikas. Tiesa, pagyvenęs, kaip ir ji, bet vyras, žiemą velkantis ant tvirtos nugaros, turintis dvi stiprias kojas su liesais ūkininko raumenimis. Jo kūnas nerūgo. Net kai abu pražilo, kai ji pastebėjo, kaip laikas ir vėjai gairina Martino veidą – tikriausiai taip pat kaip ir jos, – jis, regėjosi, tryškė tryško gyvybe. Ji manė, kad jis visus pergyvens. Įsivaizduodavo savo mirtį, jam kantriai budint šalia. Kartais, pasidavusi liūdesiui, įsivaizduodavo jį savo laidotuvėse, beriantį molį ant jos karsto.

Per šermenis moterys guodė, kad sielvartas atlėgs. Nora už tai širte širdo. Dabar suprato, kad liko tuštuma. Kaip ji nugyveno visą gyvenimą ir to nepastebėjo! Vienatvės jūra, traukianti sirenų giesmę gedintiesiems. Kaip švelnu būtų pasiduoti jai ir paskęsti. Kaip lengva būtų grimzti į bedugnę. Kaip būtų tylu.

Manė, kad niekada nejaus tokio sielvarto, kaip tą vasaros popietę, kai atvyko Teigas apsiblaususiomis akimis ir plaukais, nuauksintais pelų nuo ką tik nuimto derliaus.

„Džohana mirė, – pasakė jis. – Mano pati mirė.“

Džohana, pienės pūkelis, mirė lyg nunešta vėjo; ji pajuto, kaip aukštyn kyla avižų laukas aplink, iš rankos krinta pjautuvas, atėjo mintis: „Viskas. Atplaukė potvynis, leisiuosi jo nunešama.“

Jei ne Martinas... Jam Mycholas teikė paguodos – be motinos likęs pamestinukas, Teigo atgabentas durpių krepšyje. Ji

ją skatino rūpintis berniuku, varvinti pieną į jo žiojinčią, tuščią burną. Jis jį mylėjo. Jame rado priežastį būti laimingas.

– Atrodo, kad jis miršta, – pasakė Nora tą dieną, kai jie susėdo, prislėgti gedulo.

Buvo vakaras. Derliaus nuėmimo saulė nusileido, jie paliko praviras pusdures, kad kambarį užlietų rausva prieblanda.

Martinas iškėlė berniuką iš krepšelio, laikydamas jį lyg sužeistą paukštelį.

– Nusibadavęs. Pažiūrėk, kokios kojelės.

– Teigas sako, kad nebekalba. Jau šešis mėnesius ar dar ilgiau.

Vaitojantis vaikas nurimo senelio glėbyje.

– Pakviesime jam daktarą ir išgydysim. Nora? Girdi?

– Neturime pinigų daktarui.

Ji prisiminė plačias Martino rankas, su kokiu gerumu jis glostė berniukui plaukus. Purvo prilindusias šiurkščias pūsles ant delnų. Jis glostė Mycholą taip pat, kaip ramindavo pasibaidžiusius arklius, švelniai šnekindamas. Net tą vakarą, varstomas sielvarto dėl dukros, Martinas liko ramus.

– Iškviesime daktarą, Nora, – pasakė. Tik tada balsas suvirpėjo. – Ko negalėjome padaryti dėl Džohanos, padarysime dėl jos sūnaus. Mūsų anūkėlio.

Nora žvelgė į tuščią kėdutę, ant kurios tą vasaros vakarą sėdėjo jos pats.

Kodėl Dievas negalėjo pasiimti Mycholo? Kam palikti liguistą vaiką vietoje gero vyro, geros moters?

„Jei taip galėčiau susigrąžinti Martiną ir dukrą, tėkščiau šitą berniuką į sieną“, – pagalvojo Nora. Vos šovusi galvon, tokia mintis ją pašiurpino. Pažvelgė į miegantį vaiką ir susigėdusi persižegnojo.

Ne. Taip nieko nebus. Susigūžusi prie ugniakuro, apnikta juodų minčių, negali deramai pasitikti mirusiųjų. Tokiuose namuose ne vieta dukros dvasiai, grįžtančiai paties sielai, tepasigaili jų Dievas.

Kol Mycholas miegojo, Nora pakilo ir pripylė į katilą vandens iš šulinio kibiro, įmetė tiek bulvių, kiek tik nebuvo gaila. Uždėjusi jas ant ugnies virti, sustatė kėdutes aplink ugniakurą: Martino – arčiausiai ugnies, o šalia – Džohanos. Gal jų ir nebėra, galvojo, bet su Dievo malone ji gali vieną naktį per metus vėl juos priimti.

Kai bulvės suminkštėjo, Nora nusunkė jas ant pinto padėklo ir tarp garuojančių šakniagumbių padėjo lašiuką sūdyto vandens. Kelias suvalgė, kaip sugebėdama mitriau išlupdama iš odelės ir mirkydama į vandenį, kad bulvė atvėstų ir pasisūdytų. Tuomet iš angos ugniakuro sienoje išsitraukė Martino pypkutę, nušluostė apdulkėjusią galvutę, prapūtė kandiklį. Padėjo ant jo kėdutės.

Vaikštinėdama po kambarį, braukdama voratinklius nuo žemų sijų ir tiesindama kryželį prie lango, Nora vėl leido sau prisiminti, kaip dukra buvo maža ir visa šeima buvo kartu. Prisiminė pirmuosius metus, kai Džohana buvo pūstažandė, žaisdavo riešutais, pririnktais nuo laukinių medžių: lazdynų riešutais, gilėmis, kaštonais. Prisiminė, kaip gamindavo bulvių žibintus, – Martinas jas išskobdavo ir duodavo Džohanai, kad išraižytų veidelius. Skyles akims. Žiojinčias burnas.

Kai baigė ruošti Sovaniui, įprasti vakaro garsai – galvijų mūkimas, iš darbų grįžtančių vyrų šūksniai – buvo seniai nutilę, buvo tylu ir ramu, tik spragsėjo ugnis ir alsavo Mycholas. Nora įpylė Martinui ir Džohanai po kaušelį pasukų, krūptelėjo, lauke netikėtai suklikus pelėdai. Padėjo medinius puodus greta kėdučių ir suklupo vakaro maldai. Palikusi degančias

balanas ir miegantį anūką, Nora atsigulė į lovą su buteliuku *poitin* ir gurkšnojo, kol pasijuto tirpstanti gėralo šilumoje. Visą vakarą stipriai liepsnojusi ugnis išdžiovino namų orą, ir jos sušildyta Nora nuvargusi giliai įmigo.

Triukšmas pasigirdo vidurnaktį. kažkas prislopintai žnektelėjo, lyg kumštis į krūtinę. Nora atsisėdo, galva tvinkčiojo. Ne Mycholas. Garsas sklido iš lauko. Jai tikrai nepasigirdo.

Dairydamasi po pagrindinę patalpą ir ugniakurą, matė miegantį anūką. Durpės degė raudonai. Visur tvyrojo tiršta lyg vynas tamsa.

Nora vėl išgirdo garsą. kažkas lauke. kažkas nori vidun. Pasigirdo šnaresys stogo melduose, lyg į namą būtų mestas akmuo.

Jai net kraujas gyslose atšalo.

Ar tai Martinas? Džohana? Norai iš baimės džiūvo burna. Nuleido kojas ant žemės ir pakilo, dairydamasi po patalpą, svirduliuodama. Buvo girta.

Vėl pasigirdo triukšmas – caksėjimas, lyg kas nagu barbentų į skardinį kibirą. Ji išėjo į pagrindinę pirkios patalpą. Ten nieko nebuvo.

Vėl dunkstelėjo. Nora tyliai aiktelėjo. Pasigailėjo išgėrusi. Pasigirdo juokas.

– Kas ten? – Jos balsas atrodė nusilpęs.

Vėl prislopintai nusijuokė. Vyras.

– Martinai? – sukuždėjo ji.

– Tuk tuk vėlės! – suurzgė storas balsas.

Norai net kvapą užgniauzė.

– Tuk tuk vėlės! Prašom pinigėlių. Jeigu neįsileisi, belsiu ir belsiu. – kažkas staiga ėmė daužyti drėbtinę pirkios sieną.

Nora atlapojo duris. Aukštai kybančio liauno mėnulio šviesoje išvydo tris vyriškius, stovinčius priešais, veidus užsidengusius šiurkščios drobės kaukėmis. Akims ir burnoms

iškirptos skylės, išraiškos atrodė grėsmingos. Nora išsigandusi žengė atatupsta, o vidurinis jaunuolis šoko į pirkią ir ėmė kvatotis.

– Tuk tuk vėlės!

Jis ėmė nerangiai strikinėti, tarškėjo ant kaklo kabantys riešutų karoliai. Draugai už nugaros ėmė kikenti, bet Norai pravirkus juokai baigėsi. Šokėjas nustojo šokti, nusitraukė nuo veido kaukę, ir Nora pažino Džoną O’Šią, Pegės anūką.

– Našle Lyhi. Aš...

– Kad jūs prasmegtumėt! – ji išbalo.

Džonas atsigręžė į bičiulius. Jie vėpsojo net išsižioję.

– Dink, Džonai, – sušnypštė Nora.

– Nenorėjome tavęs taip išgąsdinti.

Nora trumpai, nelinksmi nusijuokė. Kiti vaikinai nusiėmė kaukes ir sužiuro į Džoną. Visi vietiniai, iš slėnio. O ne jos pats. Ir ne jos dukra. Tik įžūlūs bernai su kaukėmis.

– Tai dabar jau ir našles erzini, Džonai? – Ji virpėjo lyg epušė.

Džonas suglumo.

– Juk Sovanis. Mes prašome vėlių pyragų*.

– Ir pinigų, – sumurmėjo kažkuris bičiulis.

– Mes tik pajuokavom, ir tiek.

– O dabar juokiatės, vaikinai? – Nora iškėlė ranką, lyg ketindama jiems šerti, ir vaikinai susigūžė prie atvirų durų. – Padaužos! Vidury nakties gąsdinat ką tik našle likusią moterį! Budinat padorius žmones iš miego savo išdaigomis!

– Tik nesakykit *mamó*, – Džonas gniaužė kaukę.

– Ak, Pegė tikrai apie tai išgirs. Dinkit! – Nora paėmė kėdutę ir paleido į juos, o jie išbėgo iš pirkios į naktį. Ji užtrenkė

* Anglijos ir Airijos krikščioniškų Vėlinių paprotys kepti maždaug delno dydžio į meduolius panašius pyragėlius su džiovintais vaisiais ir prieskoniais, kurie paskui dovanojami namus lankantiems vaikams ar elgetoms, prašant melstis už šeimos mirusiųosius.

duris, užšovė skląstį ir atsirėmė į jas galva. Vieną graudžią akimirką pagalvojo, kad į duris beldžiasi Martinas ir Džohana. Kaip kvaiša tikėjosi išvysti jų veidus. Ją taip sukrėtė netikėtai pasirodę vaikinai ir bjaurios jų kaukės, bet skaudžiausia buvo dėl nepasiteisinusių lūkesčių.

„Aš – girta senė, raudanti dėl pamėklių, kurios neateina“, – pagalvojo Nora.

Nubudo Mycholas. Jis inkštė viržių lovoje, išpūtęs tamsias akis. Nora prisvirduliavo prie jo ir sukniubo ant grindų. Glostė jam galvą ir mėgino dainuoti, kaip dainuodavo Martinas, bet skambėjo gedulingai, balsas lūžo tariant žodžius. Galiausiai atsistojo ir nuo lovos pasiėmė paties paltą. Susisupusi į jį ir alsuodama senu jo degančių šalpusnių kvapu, Nora atsigulė ant grindų greta Mycholo.

* * *

– Tegu bus pagarbintas, Nense.

Nensė pakėlė akis nuo peilio ir tarpduryje pamatė į skarą susisupusią figūrą.

– Senoji Hana?

– Ir kasdien vis senesnė.

– Užsik, tegu bus pagarbintas. – Nensė palydėjo viešnią ant kėdutės prie ugnies. – Ar dėl savęs atėjai?

Moteris stenėdama prisėdo ir papurtė galvą.

– Dėl sesers. Karščiuoja.

Nensė padavė Hanai puoduką šviežio pieno ir linktelėjo.

– Gerk. Sakyk, ar ilgai serga, ar ką nors valgo?

– Nieko nevalgo, bet geria vandens. Visa varva prakaitu ir dreba, lyg baisiausiai sušalusi. Bet mes kaitinam ugnį, jos kambary kuo šilčiausia.

– Galiu duoti vaistą.

– Garbė Dievui. – Hana gurkštelėjo pieno ir parodė peilį Nensės rankoje: – Atėjau ir sutrukdžiau tau dirbti.

– Aš tik pjoviau usnis. Vištelėms. Dievaži, vaistyti karščiavimą ir yra mano darbas.

Nensė pasidėjo peilį ir nuėjo į kambario kampą, ten paėmė nedidelį drobinį maišelį. Atrišo odinį raištelį ir pirštų galiukais iš maišelio atsargiai įbėrė žolelių į rudo stiklo butelio kaklelį, murmeldama panosėje.

– Kas čia? – paklausė Hana, kai buteliukas prisipildė ir Nensė baigė užkalbėjimą.

– Vingiorykštės.

– Jos ją išgydys?

– Vos pareisi pas ją namo, uždėk džiovintus žiedus ant voties, kad ištrauktų. Dar triskart duok atsigerti, ir tuojau pasveiks.

– Ačiū, Nense. – Hanai palengvėjo.

– Tik neatsigręžk, kol nepriėjai kelio. Nežiūrėk į Dūdo riaušius kapą ar į gudobelę, nes buteliukas ištuštės.

Hana surimtėjo.

– Na, gerai.

– Išgerk pieną, ir telydi tave Dievas.

Moteris išgėrė puoduką iki dugno ir, atgalia ranka nusišluosčiusi lūpas, atsistojo ir pasiėmė buteliuką.

– Nepamiršk, ką sakiau: neatsigręžk.

– Gerai, Nense. Telaimina tave Dievas.

Nensė išlydėjo Haną pro duris, atsisveikindama jai pamojavo.

– Uždenk ranka tą buteliuką.

Ji palaukė tarpduryje, akimis nulydėjo moterį iš miško į apgyventą slėnį – nudelbusią akis, tvirtai užsitraukusią ant

galvos skarą, lyg mėgintų užsidėti akidangčius, kaip arkliui, kad nė netyčia nedirstelėtų į fėjų *ráth* ir į gudobelę, kurios raudonos uogos ryškiai lyg kraujas žvilgėjo ant šakų.

Moterys jos žolelių ateidavo ne itin dažnai. Dauguma slėnio moterų ir pačios mokėjo gydyti kasdienybės negalias ir nelaimės: laukinis medus – užtinusiai ir traiškanotai akiai, taukės – maudžiantiems kaulams, kraujažolių lapai – susikišti į nosį, kad imtų kraujuoti ir atlėgtų tvinksintis galvos skausmas. Nensė žinojo, kad žmonės eina pas Džoną O'Donohju skausmingų operacijų, pasitikėdami kalvio jėga, kad ištrauktų iš burnos pūvančius dantis ar atgal į vietą atstatytų išnarinatą petį. Pas ją ateidavo tik tada, kai žąsino mėšlo ir garstyčių kompresai ar paparčių arbatėlės nepadėdavo įveikti užkrato ar nuslopinti kosulio. Pas ją ateidavo tik tada, kai panika nesileisdavo sutramdoma, kai vaikai ir toliau suglebę gulėdavo ant rankų ar kai suprasdavo, kad juos apnikusi liga galingesnė už raudonsėkles kiaulpienes, lapainius ar sūdytą lapės liežuvi.

„Šįsyk kitaip, – sakydavo tiesdami išsuktą koją ar šniokštuodami apsunkusiais plaučiais. – Šįsyk nužiūrėjo, – sakydavo. – Šįsyk Gerieji žmonės.“

Žolelių dažniausiai ateidavo vyrai. Tie, kurie dirbdavo laukuose ir būdavo mažiau pratę regėti savo kraują. Tie, kurie nepasitikėdavo daktarais arba neįpirkdavo jų antpilėlių su etiketėmis. Žemės vyrai, kurie rasdavo paguodą matydami, kaip jų skausmus palengvina augalai, su kuriais vaikystėje žaisdavo, tokia pat raukšlėta ranka kaip močiutės, kurią prisimindavo prie vaikystės ugniakuro.

Bet Nensė žinojo, kad dauguma pacientų ateina visai ne žolelių. Žmonės paliegusiais kūnais ateidavo dienos šviesoje, lydimi šeimyniškių. O žmonės, kuriems reikėdavo kitokių patarimų, kuriems kažkas atrodydavo labai negerai, kurie neįstengdavo užčiuopti kančios šaknų, ateidavo pamėkliškomis

priešaušrio ar sutemų valandomis, kurios tiko paslaptims, kada buvo galima likti nepastebėtiems. Ateidavo po vieną, apsitūloję nuo šalčio, papilkėjusiais iš nerimo veidais. Nensė žinojo, kad pirkelėje gyventi ji gali ne dėl arbatėlių iš buteliukų ar taukų ir žilių mišinių, o dėl tokių svečių. Jiems reikėjo jos laiko. Jiems reikėjo jos balso, jos rankų, laikančių jų pirštus. Jos amžius ir vienatvė buvo jos vaistų įrodymas.

Kokia gi moteris gyvena viena su ožka po žemu džiūvančių žolelių stogu? Kokia gi moteris draugauja su paukščiais ir padarais, tveriančiais šešėliuose? Kokia gi moteris tenkinasi tokiu vienišu gyvenimu, netrokšta vaikų ar paties paguodos? Tokia, kuri išrinkta vaikščioti paribiais. Tokia, kuri kažkaip suvokia pasaulio paslaptis ir kuri susiraizgiusiuose sąžalynuose regi paties Dievo rašyseną.

Nensė giliai įkvėpė vésaus rudens oro ir, linktelėjusi fėjų *ráth*, grįžo prie usnių.

* * *

Į Kilarnio mugę Nora išsirengė anksti, per ranką buvo persimetusi regztelę su batais, kad nenudrengtų jų kelio purve. Jai einant, įnirtingai aušo, lapkričio rytą plyšojo kuosas.

Kaip keista įsivaizduoti, kad grįš su svetima mergina. Su kuria gyvens ir kalbės, kuri dalysis jos ugniakuro kaitra. Kuri padės išlaukti ilgas žiemos dienas, kol ateis pavasaris ir atneš paukščių giesmių ir darbo paguodos.

Mintį pasisamdyti tarnaitę pakišo Pegė O'Šia. Po Sovanio išvakarių Noros sielvartas virto tikru įniršiu, ir ji nulėkė į Pegės pirkią.

– Tam tavo Džonui aš kailį nudirsiu, – pareiškė. – Laksto patamsyje, gąsdina našles ir vaikus, miegoti neduoda. Aš štai likau be paties, ką tik palaidojau, žemę dirbsiu padedama tik

sūnėnų, o dabar tas Džonas su savo neklaužadomis užsidėję kaukes baladojasi į duris.

Eidama keliu, Nora net krūptelėjo prisiminusi, ką pasakė Pegei.

– Toks pajodžarga tikrai dienas baigs kartuvėse. Ar jie nori, kad gaučiau galą? Ar tai dėl to šitaip siautėja?

– Ak, juk visai ne dėl to. – Pegė paėmė Norą už rankos ir tvirtai suspaudė. – Patikėk, tie bernai gąsdina ne vien našles. Visa laimė, kad buvo su kaukėmis, nes būtum dar garsiau šaukusi. Ar matei mūsų Džono veidą? Kaip sugedusi kiaulienos šoninė. Kad matytum, kaip mergos sprunka, vos jį išvydusios. Ak, Nora. Nurimk. Juk mes giminės. Aš su juo pasikalbėsiu.

Tuomet Pegė ir sumanė švelniai patarti Norai įsitaisyti draugijos. Kai ši nusivaipė iš Pegės pasiūlymo kraustytis gyventi pas Danielį ir Bridžidą, senoji paragino ją per lapkričio samdinių mugę paieškoti tarnaitės.

– Pasisamdyk mergaitę, kad padėtų ištverti žiemą, – pasakė. – Tau labai padės, juk turi Mycholą. Vienai rūpintis luošu mažyliu bus sunku. Ar tavo pats dirbo laukuose ir tvarkė reikalus, o tu likdavai namie su berniuku? Na, o kai eisi parduoti kiaušinių ir sviesto?

– Galiu parduoti kiaušinius ir sviestą tiems, kas vaikšto po namus jų rinkti.

– O kai vasarą dirbsi laukuose? Darbuosiesi už du, kad išlaikytum stogą virš galvos?

– Dar negaliu pagalvoti apie vasarą.

– Nagi, Nora, neįau manai, kad sveika visas tamsos valandas išsėdėti vienai? Yra mergaičių iš šiaurės, jų šeimos badauja. Neįau nebūtų miela žinoti, kad tokią priglaudei? Neįau nebūtų miela šią žiemą turėti dar vieną įnamę?

Pegė kalbėjo nekvailai. Vėliau tądien, kruvinom ašarom raudodama lovoje, kol prie blėstančios ugnies kaukė vaikiščias,

Nora suprato, kad taip nieko nebus. Ji ne tokia kaip Martinas. Jos anūkas nėra jai paguoda; jis – našta. Jai reikia žmogaus, kuris įstengtų nutildyti klykiantį mažių, kuris padėtų jai iškilti, kai įtraukia sielvarto bangos. Žmogaus, kuris nebūtų iš slėnio, kuris neskleistų tarp kaimynų paskalų apie Mycholo kojeles kaip šakaliukai, nepasakotų, kad jam galvoj negerai.

Iki Kilarnio teko žygiuoti dešimtį mylių šiurkščia pelkėta žeme, nuo rudens dryža, iš trobelių aidėjo gaidžių ir vištų balsai, prašantys išleisti laukan. Kelyje Norą lenkė atviri plokščių lentų vežimai, traukiami asilų; juos praleisdama ji glaudėsi pagriovėse prie brūzgynų ir bugienių. Vyrai jai linkčiodavo, laikydami rankose vadeles, o apsnūdusios skarotos jų pačios žvelgdavo į pelkę ir kalnus tolumoje: Mangertoną, Kroheiną, Torką, kurie, geri pažįstami pavidalai, violetiniai pūpsėjo dangaus fone.

Nora džiaugėsi išėjusi iš namų, džiaugėsi kelias valandas eidama ir vėdindama galvą, alsuodama oru. Nuo Martino mirties tupėjo pirkioje, nenorėjo kaip kadaise vakaroti pas kaimynus ir klausytis pasakų ir dainų. Norai buvo nesmagu tai pripažinti, bet ji jautė kartėlį kitoms slėnio moterims, jų užuojauta atrodė dusinanti ir nenuoširdi. Kai kurios atėjo pas ją nešinos maistu ir reikšdamos užuojautą, kviesdamos prasiblaškyti, bet Nora, gėdydamasi Mycholo, jų nekviesdavo vidun prisėsti prie ugnies. Nuo tada slėnio moteriškės ją pamažu atskyrė nuo savo draugės, žiauriai ir nepastebimai, kaip sugeba suaugusios moterys. Atskirtis niekaip nebuvo regima. Jos ir toliau sveikindavosi, kai beveik kas rytą sutikdavo ją prie šulinio, bet kažkaip sugebėdavo atsigręžti viena į kitą taip, kad ji pasijusdavo nepageidaujama. Nora suprato, kad ja nepasitiki. Tos, kurios tupi pirkiose, slepia kokią nors gėdą – mėlynę, skurdą, ligą.

„Jos tikriausiai žino apie Mycholą, – galvojo Nora. – Turbūt įtaria, kad jam kas nors negerai.“

Nepaliamajam zirziantis anūkas ją dusino. Su juo jai buvo nejauku. Išvakarėse mėgino paskatinti jį vaikščioti, laikė jį taip, kad kojėlėmis liestų žemę. Bet jis užvertė raudonplaukę galvą, atkišo blyšką ilgą kaklą ir aštriai styrančius raktikaulius ir klykė taip, lyg ji smaigstytų adatas jam į kulnus. Galbūt reikėtų vėl iškviesti daktarą. Ji žinojo, kad Kilarnyje daktarų daugybė, bet jie pratę prie turistų, atvykstančių prie ežerų, pratę prie jų gilių kišenių ir kažin ar sutiktų apžiūrėti Mycholą už tiek, kiek ji įstengtų sumokėti. O juk pirmasis daktaras niekuo negalėjo padėti. Tektų visai veltui trauktis iš burnos kąsnį.

Ne. Slėnyje ligonių laukia įprastas pasirinkimas: kunigas, kalvis arba kapinės.

„Arba Nensė“, – sukuždėjo kažkoks balselis jos galvoje.

Kilarnis šurmuliavo triukšmu ir dūmais. Naujojoje ir Didžiojoje gatvėse knibždėjo elgetų ir vaikų, maldaujančių pinigėlių, dauguma murzinių gatvių stovėjo ankštai užstatytos slegiančiais pastatais. Tie, kas buvo atvykę parduoti maisto produktų, grūdosi prie stalių, bačkių ir odminių krautuvėlių, vežimai riedėjo prie pat karietaičių, statinių ir maišų. Dauguma ūkininkų atvyko samdinių žiemai, bet kai kas prekiaavo ir rudeninėmis kiaulėmis, ir smulkiomis raguotomis karvytėmis, kurios lėtai maurojo gatve, mindamos ją į dumblą. Negrįstos gatvės buvo duobėtos, žvilgėjo balutės, oras giedras. Vyrai ant nugaros vilko krepšius durpių, vasarą iškastų juoduose liūnuose šalia kalnų, o moterys prekiaavo bulvėmis, sviestu ir upių lašišomis. Ore tvyrojo žvarbi žiemos nuojauta, mugė atrodė iškilminga. Viską reikia parduoti, nupirkti, sukrauti, suristi, sudėti ir pakasti, kol žemė dar negriežia dantimis nuo speigo ir vėjo. Turtingesnieji ūkininkai mojavo slyvos medžio lazdelėmis ir pirkto batus, o jaunuoliai, kiek apgirtę, plevėsavo skvernais, jų akys ir uosinės lazdos alko peštynių. Moterys skaičiavo kiaušinius šiaudų

pintinėse, pirštais vos liesdamos šviesius lukštus, o palei gatves ir tamsiuose užkaboriuose tyliai laukė tie, kurie tikėjosi parsisamdyti.

Jie stoviniavo nuošaliau nuo vežimų ir maisto prekių, skubiai nužvelgdami kiekvieną pro šalį einantį vyrą ar moterį. Berniukų buvo daugiau negu mergaičių, kai kurie vos septynerių metų, virpantys vienas šalia kito viltingai ar nenoromis. Visi turėjo po nešulį, rodantį, kad ieško darbo: ryšulį maisto ir drabužių ar tiesiog pagalių. Nora žinojo, kad kai kurie ryšuliai tušti. Mažesniesiems vaikams už nugaros stovėjo motinos ir tėvai, šaudė akimis nuo vieno ūkininko prie kito. Jie ir derėdavosi su samdytojais dėl sūnų ar dukterų, ir nors Nora negirdėjo, ką kalba, iš sustingusių šypsenų suprato, kad pasakoja apie darbštuolius, tvirtą sudėjimą. Motinos kietai sučiaupdavo lūpas, pirštais spausdamos sūnui petį. Negreit vėl pasimatys.

Nora pamatė moterį papilkėjusia oda, stovinčią greta dvylikos ar trylikos metų mergaitės. Mergaitė atrodė susigūžusi, švokšdama kosėjo kaip ligonė. Nora pastebėjo, kaip motina, matydama prisartinant vyriškį, švelniai uždengė ranka dukros burną, kad nesigirdėtų švokštimo, ir patiesino nugarą. Ligonių niekas nesamdo. Niekas nenori vestis į namus nelaimės. Niekas nenori mokėti už prašalaičių karstus.

Noros akį staiga patraukė aukšta lieso veido mergaitė, stovinti atskirai nuo kitų vaikų, po pažasčia pasikišusi ryšulį. Ji buvo atsirėmusi į vežimą, susiraukusi stebėjo, kaip ūkininkas apžiūri jauno raudonplaukio samdinio dantis. Mergaitė atrodė miela, tirštai strazdanoto veido, mažumėlę gunktelėjusi, lyg nenorėtų augti dar aukštesnė. Gražuolė nebuvo. Nora pasijuto keistai jos traukiama.

– Labas rytas.

Mergaitė pakėlė galvą ir tuojau atšlijo nuo vežimo, išsitiesė.

– Kuo tu vardu? – paklausė Nora.
– Merė Kliford. – Mergaitės balsas buvo žemas, kimus.
– Sakyk, Mere Kliford, ar ieškai darbo?
– Ieškau.
– O iš kur tu? Kur taviškiai?
– Netoli Anamoro. Prie liūno.
– O kiek tau metų?
– Nežinau, ponია.
– Sakyčiau, keturiolika.
– Taip, ponია. Turbūt tikrai keturiolika. O kitais metais, jei Dievas duos, bus penkiolika.

Nora linktelėjo. Jai mergaitė pasirodė gal ir vyrėlesnė, bet keturiolika – geresnis amžius. Dar neskubės tekėti.

– Turi brolių ir seserų?

– Turiu, ponია. Aštuonetą.

– Tu vyriausioji, taip?

– Vyriausioji iš mergaičių. Anava mano brolis, – parodė į raudonplaukį vaikina kitapus gatvės. Ūkininkas dabar nuėmė jam kepurę ir apžiūrinėjo plaukus. Jis šiurkščiomis rankomis braukė vaikiną galvą, visaip ją sukiojo, ieškodamas utėlių. Brolio skruostai kaito iš gėdos.

– O tavo motina ar tėvas čia yra?

– Mudu su broliu patys atėjome. – Nutilo. – Mama ir tėtė namie su mažyliais, prie darbų.

– Tu sveika? Ar jūsų namuose nebuvo ligų?

Mergaitė nuraudo.

– Sveika, ponია. – Išsižiojo, rodydama Norai dantis, bet Nora susigėdusi papurtė galvą.

– Tai ar moki melžti ir mušti sviestą, Mere?

– Moku. Esu tam labai gabi. – Ji ištiesė delnus, lyg Nora galėtų išskaityti gabumo įrodymų iš sutinusių krumplių, sukietėjusios pirštų pagalvėlių odos.

– O vaikus žiūrėti esi pratusi?

– Visada padėdavau mamai su kūdikiais. Juk mūsų aštuonetas. – Mergaitė žengė žingsnelį artyn, lyg baimindamasi, kad Nora nustos ja domėtis. – Ir aš neblogai verpiu. Ir dar anksti keliuosi. Mama sako, kad nubundu pirmiau už paukščius, aš už ją skalbiu, braukiu, turiu stiprią nugarą. Galiu visą dieną žlugtą velėti.

Nora norom nenorom šyptelėjo iš tokio iškilmingo merginos uolumo.

– Esi anksčiau tarnavusi?

– Esu, ponია. Šią vasarą buvau parsisamdžiusi šiauriau.

– Patiko?

Merė nutilo, apsilaižė suskirdusias lūpas.

– Ten buvo nelengva, ponია.

– Tai nenorėjai pasilikti ilgiau.

Ji papurtė galvą.

– Ieškau kito ūkio.

Nora linktelėjo; staiga jai ėmė mausti galvą. Kai prireikdavo, samdinių visada ieškodavo Martinas, ir ji visiškai nebuvo pratusi taip įžūliai kamantinėti nepažįstamų merginų. Vyrų, kuriuos parsivesdavo Martinas, būdavo tyleniai, darbštūs, nemėgdavo būti viduje, glausdavo rankas prie šonų, lyg bijodami ką nors sudaužyti. Valgydavo paskubomis; lupdami vieną bulvę, jau žiūrėdavo į kitą. Sumurmėdavo rožančių, miegodavo ant grindų ir pakirsdavo prieš aušrą; vyrai aplūžusiais nagais ir jungą vilkti pratusiomis nugaromis, kvepiantys šienų ir bobramuniais, retai rodantys dantis. Vieni grįždavo kasmė, kiti ne. Merginos samdyti niekada nebuvo reikalo.

Nora akimirką tyrinėjo Merės veidą, o mergaitė žvelgė į ją skaidriomis akimis, nuo šalčio sukandusi dantis. Jos drabužiai buvo ploni ir per maži – riešai kyšojo gerokai žemiau rankogalių, ties rankomis ir pečiais siūlės atrodė per ankštos, – bet

iš pažiūros švarūs. Plaukai nukirpti iki smakro ir sušukuoti, utėlių nė žymės. Buvo matyti, kad labai trokšta įsiteikti, ir Nora pagalvojo apie kitus aštuonis vaikus kažkokiame drėgname *bothán*, kur tėvai ją užaugino. Prisiminė Džohaną, pašnabždomis ataidėjusias paskalas, kad dukra elgetauja iš kaimynų. Šitos mergaitės plaukai tokie pat kaip jos. Kaip Mycholo. Šviesiai variniai – kaip kiškis, kaip ant žemės džiūvantys pušų spygliai.

– Tai ar ateitum pusmetį padirbėti pas mane, Mere? Reikia prižiūrėti mano dukters vaiką. Kiek norėtum už šešis mėnesius?

– Dviejų svarų, – skubiai atsakė Merė.

Nora prisimerkė.

– Tokiai sumai esi per jauna. Pusanthro.

Merė linktelėjo, ir Nora įspaudė jai saujon šilingą. Mergaitė skubiai įsikišo pinigėlį į ryšulį ir žvilgtelėjo į brolių, rimtai jam linktelėjo. Ūkininkas, kuris jį apžiūrinėjo, nuėjo sau, ir vaikas dabar stovėjo vienas minioje ir dūmuose. Nulydėjo jas akimis, paskutinę akimirką atsisveikindamas kilstelėjo ranką.